

sent la pressió inconscient de la història, el pas lent del temps, una geografia domesticada per l'home i la cultura.

Tot plegat parla d'un home de vastes curiositats, en un document que revela les traces essencials d'un exigent itinerari intel·lectual. Si cap objecció podíem retraure al llibre és la brevetat amb què tracta tants problemes de la història de les idees, de la teodicea i de la literatura, de la cultura o de la filosofia del llenguatge. Steiner hi passa de puntetes, de vegades en anacoluts trepidants. Les seues pinzellades són vigoroses però escasses, com si hagués preferit l'esbós al retrat perfectament acabat. També això és una estratègia narrativa, que inclou la gasiveria amb què obre l'àmbit de la vida estrictament privada. El lector segur que en voldria més. L'altra objecció no és imputable a l'obra sinó a la traducció. Més que la sintaxi sovint torturada, que no deixa transpirar l'elegant i agradable prosa d'*Errata*, el problema és la invasió atrotinada de l'original sense haver copsat la finesa dels conceptes i, per tant, haver escollit paraules primordials que falsifiquen el pensament i el sentit. No pot ser mai el signe de la passió de Crist una «bardissa» (*thorn*) sinó una corona d'«espines»; no és el mateix «identificacions comunitàries», que «identitats comunitàries», com caldria, ni moralitat que moral. Deixem-ho córrer. Malament quedem davant un home com Steiner que durant tota la seua vida ha intentat actuar com a doble o triple agent, en procurar suggerir a una gran llengua i literatura la presència necessària de l'altra. □

Els fundadors del Regne de València

Josep Maria Salrach

Els fundadors del Regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval (2 vols.)

Enric Guinot

557 i 698 pp., 1999, Editorial Tres i Quatre

Seria difícil trobar un llibre tan voluminós com aquest, construït amb rigor científic, i amb més de vuitcentes pàgines de llistats de noms, xifres i percentatges, que això no obstant resulti engrescador, apassionant, de llegir. N'estic segur, serà un llibre molt llegit, fins i tot per aquells que procuraran ignorar-lo, i imagino que serà objecte de debat. És clar que potser confonc el desig amb la realitat. Imagino un debat d'historiadors i filòlegs, naturalment, però també de molta altra gent, gent que estima la història i gent que l'empra com a arma ideològica. De fet, si ho pensem, seria bo que el llibre fos debatut, a condició que el debat es fes amb criteris de racionalitat, perquè la discussió n'encoratjaria la lectura i el llibre compliria la seva funció principal: ajudaria els valencians a conèixer-se millor i així, lluny de complexos i falsedats històriques, afrontar el present i el futur sense temors.

Per què dic que el llibre és ensems apassionant i científic? Senzillament perquè al meu entendre és l'obra (no una, l'obra)

que desmonta un per un els pseudoarguments que pretenien sostenir històricament el secessionisme lingüístic al País Valencià. I, el que encara és més important: visiblement Enric Guinot Rodríguez no ho fa des de pressupòsits ideològics apriorístics sinó des del més estricte servei a la ciència històrica. Així, doncs, *apassionant* perquè als que estimem la catalanitat, la pensem estesa pel País Valencià, les Illes i el Principat i sentim, en aquest àmbit, la il·lusió de ser germans en la llengua, el llibre ens dóna les raons històriques del nostre sentiment, i també *científic* perquè ha estat escrit amb el cap de forma notablement desapassionada. No vull dir que l'autor no senti i expressi el seu sentir, sinó que aquest sentiment no sembla contagiats per voluntats polítiques. Com a bon historiador, a Guinot li disgusten mites i mitges veritats, li molesten els treballs mal fets i l'emprenyen (perquè s'ha de dir així) les falsedats. És aquí, quan, llegit per una persona que no viu el dia a dia del País Valencià, el llibre causa al lector una barreja de sentiments: sentiments d'estupor i admiració pel joc entre irònic i mordaç amb què Guinot critica els arguments històrics inconsistents dels historiadors i lingüistes del secessionisme, sentiments d'incredulitat per les barbaritats que s'han volgut fer passar per veritats històriques i tristor per la desconsideració que això representa envers el poble valencià sobretot i, per extensió, envers tots els catalans.

Com ha fet Guinot aquest treball, que hauríem de qualificar de gegantí? D'entrada s'ha de dir que l'autor és un dels capdavaners del medievalisme valencià, que actualment viu, n'estic segur, la millor època de la seva història. De tota manera si algú havia de fer aquest llibre (que certa-

ment, calia fer) era Guinot, perquè, fixem-nos-hi, va començar treballant sobre el poder senyorial al nord del País Valencià, i ho va fer posant la visual sobre els homes i la terra. El resultat va ser un conjunt de treballs en els quals s'unia l'interès per conèixer la renda feudal i el poblament. Després el mètode assajat l'ha traslladat al conjunt del País Valencià en dues obres cabdals: les *Cartes de poblament medievals valencianes* (1991) i *Els límits del regne* (1995). Pel camí, em fa l'efecte, l'autor ha deixat caure abstraccions a fi de contemplar més directament l'home concret. El resultat és aquest llibre admirable, autèntic homenatge als fundadors reals del Regne de València, que van ser els immigrants colonitzadors dels segles XIII i XIV, molt més que Jaume I i els seus guerrers. Un homenatge que no ignora ni pretén esborrar la magnitud de la tragèdia sobre la qual és va construir el País: em refereixo al foragitament de la població musulmana valenciana.

La recerca, consistent bàsicament a inventariar els habitants de les viles i ciutats del País en els segles XIII i XIV, s'ha portat sobre milers i milers de documents en fons arxivístics que seria inacabable d'esmentar, perquè l'autor ha treballat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a l'Arxiu del Regne de València, a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, a arxius eclesiàstics i de la noblesa i als arxius municipals i de protocols, ha buidat també les cartes de poblament, ha estudiat el *Llibre del Repartiment*, ha fet l'inventari de noms de persona dels llibres de cort publicats, ha estudiat els censos de població continguts en les primeres fonts fiscals, etc. El resultat ha estat un fitxer de molts milers d'habitants, que, si no són tots els que hi eren,

poc en falta. La mostra és tan àmplia com indiscutible. No crec que ningú ho pugui negar: estem davant de la nòmina més completa possible dels primers habitants cristians del Regne de València.

És més, Guinot devia estar convençut que el procés de formació del parlar valencià, en una situació de partida, que podem qualificar de pluralitat lingüística, havia de passar pel predomini d'una llengua, la catalana, sobre la resta, i que això difícilment es podia produir de forma sobtada, l'endemà de la conquesta. Calia examinar, doncs, l'evolució, en el sentit de procés de catalanització, i per això no es podia satisfer recollint noms d'uns anys concrets i limitats. L'opció, que em sembla raonable, ha estat fer els inventaris *grosso modo* de les tres primeres generacions valencianes: els de l'endemà de la conquesta (anys 30-40), els de la segona meitat de segle (anys 60-70) i els de finals del segle XIII i principis del XIV. El resultat és, en cert sentit, el balanç del moviment migratori, i el descobriment de la formidable empenta del poblament català en etapes successives, fins alterar moltes vegades de soca-rel la inicial distribució de pobladors.

Fet aquest treball, el volum i dificultats del qual descoratjaria la majoria d'investigadors, el desafiament següent era què fer-ne, és a dir, com demostrar l'origen nacional, en el sentit medieval del terme, que vol dir lingüístic, d'aquells primers valencians. És aquí on entra en joc el progrés de la historiografia en els darrers deu anys, perquè ho recordo molt bé, va ser fa uns deu o quinze anys que la professora francesa Monique Bourin i altres van llançar un projecte d'estudi del que ella en deia formació del sistema antroponímic

occidental a dos noms. Avui aquella recerca, de la qual alguns desconfiaven, ha donat fruits esplendorosos com aquest. Perquè és seguint les pautes de l'antroponímia històrica que Guinot ha pogut construir els models antroponímics dels catalans, aragonesos, navarresos, castellans i occitans dels segles XIII i XIV, i aplicar-los a l'anàlisi dels seus llistats de valencians d'aquests segles per a concloure finalment els percentatges d'immigrants d'un i altre origen en cadascuna de les ciutats, viles i poblets del País Valencià medieval.

Per fer-ho a l'historiador li ha calgut extrapol·lar la recerca a Castella, Navarra, Occitània, Aragó i Catalunya, i obtenir dades directament de les fonts històriques esmentades. El mètode és científic i el grau de fiabilitat altíssim perquè, segons aconsegueix demostrar, les diferències en el sistema antroponímic, sobretot entre catalans i aragonesos, són tan grans que hi ha molt poc marge d'error.

A partir d'aquí, del gran esforç de recerca, ha vingut l'anàlisi pacient de les dades amb l'elaboració (ciutat per ciutat, vila per vila, poblet per poblet) dels percentatges d'immigrants classificats segons els seus orígens lingüístics, la qual cosa vol dir, per exemple que, dins dels percentatges de catalans, s'hi calculen els de la Catalunya oriental, la Catalunya occidental i la Franja de Ponent, dels quals es dona en-sembla la suma i la composició percentual.

Com a bon científic, Guinot sap que l'exactitud absoluta és inassolible, per això reconeix en cada lloc un marge d'incertesa en les atribucions d'origen dels immigrants, però mostra que aquest marge és sempre petit i que en cap cas altera el sentit de les proporcions globals.

Naturalment l'anàlisi de les dades, en

qüestió com aquesta, no podia fer-se sense l'ajut de la lingüística, i Guinot s'ha transmutat també una mica en lingüista a fi de conèixer la posició de partida de les llengües que al segle XIII van confluïr al País Valencià, analitzar l'estadi de llengües en contacte que es produí arran de les onades migratòries i imaginar els ritmes i processos pels quals la llengua catalana es va imposar sobre el conjunt fins a formar la base del valencià actual.

El llibre fruit d'aquesta recerca no escatima esforços. Hi és tot, l'anàlisi i les dades, és a dir, la reflexió de l'historiador i els noms, xifres i percentatges en què es basa. Primer una cosa i després l'altra. Unes dues-centes-cinquanta pàgines de reflexió per unes vuit-centes o nou-centes de llistats i xifres.

La reflexió comença amb un estudi dels musulmans valencians i la seva llengua que, per moltes raons i evidències que l'autor aporta i la comunitat científica avala, era l'àrab i no un esperpèntic prevalencià. Segueix a continuació un capítol breu sobre els mossàrabs, que conclou amb l'afirmació, innecessària fora del País Valencià, que qui no existeix no pot transmetre la seva llengua, i això en el supòsit que n'hagués tingut una de pròpia. Es passa després a la desmitificació de tòpics que els historiadors (jo mateix inclòs) havíem transmès acríticament. Em refereixo a la idea del dualisme aragonesos-catalans, que Guinot desmunta mostrant que uns i altres conviuen en totes les ciutats, viles i pobles del Regne de València, una convivència que es va fer quasi a tot arreu en una situació de predomini tan gran de la immigració catalana que, en una o dues generacions, el català es va imposar. No hi va haver, doncs, pròpiament frontera lin-

güística dins del país. Tan important com això és la demostració, fins a la sacietat, que el famós *Llibre del Repartiment* no serveix per a parlar del repoblament, o serveix poc i malament, perquè conté les donacions que el rei va efectuar als seus col·laboradors en la lluita, donacions de les quals aquests majoritàriament es van desfer per a traspassar-les (mitjançant vendes o establiments) als autèntics repobladors, els fundadors del regne. Ve a continuació el capítol d'examen dels sistemes antroponímics als quals ja m'he referit, amb la construcció dels models (català i aragonès sobretot), i la seva aplicació exemplar a dos casos singulars, de signe oposat: Castelló (on predomina el català) i Alpent (on s'imposa l'aragonès).

A partir d'aquí Guinot baixa al nivell del sòl, comarca per comarca, ciutat per ciutat, vila per vila i poble per poble, per examinar-ne la conquesta, el repartiment efectuat pel rei i els seus col·laboradors i els veritables habitants en les tres generacions successives que abans esmentàvem.

Un capítol darrer de conclusions, confeccionat a cavall de la història i la lingüística, tanca aquesta primera part d'anàlisi i reflexió. És, sens dubte, el capítol més important. Aquí l'autor mostra la fluïdesa dels parlars dels immigrants, la varietat de llengües de l'Aragó, les diferències dialectals del català, la situació de llengües en contacte que es va viure els primers temps del repoblament i el perquè històricament el valencià és un parlar de la gran família catalana. En el conjunt del regne, diu, al llindar del 1300 hi havia més o menys un 40 % de catalans occidentals, un 30 % de catalans orientals, un 10 % d'aragonesos pirinencs (que parlaven la llengua aragonesa) i un 20 % d'aragonesos meridionals

(que parlaven castellà). Aquests percentatges globals variaven lleugerament segons els llocs, de manera que també hi havia una minoria, no gaire significativa, de gent vinguda d'Occitània, Navarra i Castella. La llengua de base, mare del valencià actual va ser, doncs, el català, un català amb personalitat pròpia, i fins a cert punt diferenciada (entengui's bé el que vull dir), diferències que Guinot creu poder explicar per les aportacions lingüístiques dels musulmans preexistents i, sobretot, dels immigrants aragonesos. I això no podem més que acceptar-ho perquè és raonable i la recerca ho avala.

Dèiem abans que aquesta reflexió i anàlisi històrica va seguida d'una massa aclaparadora (quasi mil pàgines) de llistes de noms de persona i de lloc, de xifres i de percentatges, però sobretot de noms. Crec que legítimament ens podríem preguntar el perquè d'aquesta muntanya d'informació: per què un autor i un editor ens donen fins a l'últim nom i l'última xifra d'una recerca? No és habitual. I crec que necessita explicació. N'aventuraria dues. La primera és una raó científica, que té a veure amb el context sociopolític. Ho podríem argumentar partint de la constatació que el problema de la llengua al País Valencià és un problema punyent des de fa anys, una qüestió que genera passions i divideix la societat. Això vol dir que, per a justificar el secessionisme, s'han dit tantes barbaritats que l'historiador conscient ha d'anar amb peus de plom, mostrant les cartes, és a dir, les proves de què disposa. Entenc que Enric Guinot no pot dir que el valencià és un parlar català o que els catalans eren majoritaris entre els primers valencians si no aporta una massa de proves aclaparadora, sabent, així i tot,

que això no li estalviarà disgustos. La segona raó és la que m'agrada. Conscientment o inconscient, als historiadors ens agrada posar nom a les coses, als llocs i a la gent, i datar els fets. En aquest procedir hi deu haver molt d'ofici, però no em sé estar de pensar que l'historiador sent simpatia, entengui's estimació, per la seva gent: la gent d'ahir amb la qual viu a través dels textos escrits o de les restes arqueològiques, i amb la qual estableix una mena de diàleg imaginari per mitjà d'aquests testimonis i de les reflexions que li susciten. I a la fi a l'historiador li passa com a l'escriptor, que no es resigna a acceptar el pas del temps, sinó que treballa per a rescatar de l'oblit els homes que el passat ha enterrat. En aquesta operació, de «salvar per a la memòria», els historiadors trien i massa sovint ens quedem amb els anomenats grans homes: amb Jaume I, per entendre'ns. La tria d'Enric Guinot ha estat diferent, ha estat la de rescatar de l'anonimat per a la posteritat (posant-hi nom i cognoms) els fundadors autèntics d'aquesta petita pàtria que és el País Valencià. Voleu més servei, més prova d'amor envers els homes i la terra? Jo crec que no n'hi ha! □